

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ПОЛІТИК ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ТА ВІДКРИТОЇ НАУКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ ТА НАУКОВИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Олена Рачинська,

Державна науково-технічна бібліотека України

Анотація. Дослідження присвячене аналізу стану впровадження принципів відкритої науки в українських закладах вищої освіти та наукових установах. Методологічною основою став контент-аналіз офіційних вебсайтів університетів та науково-дослідних інститутів України, що дало змогу оцінити рівень інституційної підтримки відкритого доступу та відкритої науки, наявність відповідних політик, планів щодо впровадження, сервісів тощо, а також відкритості наукових комунікацій та доступності дослідницьких результатів. Метою роботи є визначення ступеня інтеграції концепцій відкритого доступу, управління дослідницькими даними та принципів FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) у діяльності вітчизняних університетів і наукових установ. У фокусі дослідження – ключові терміни, критерії та індикатори, які дають змогу оцінити прогрес у реалізації відкритої науки на інституційному рівні та співставити українські практики з міжнародними стандартами.

Отримані результати висвітлюють нерівномірність процесу впровадження відкритої науки: провідні університети та установи, залучені до міжнародних проєктів, демонструють вищий рівень адаптації, тоді як більшість організацій перебувають на початковому етапі формування політик відкритого доступу й управління даними. Водночас виявлені як позитивні практики (створення інституційних репозитаріїв, поява авторських договорів, проведення семінарів і тренінгів), так і бар'єри — технічні, організаційні та нормативні. Таким чином, дослідження має прикладне значення для вироблення рекомендацій щодо гармонізації національної наукової політики з європейськими вимогами, а також для визначення пріоритетів подальшого розвитку інституційної інфраструктури відкритої науки в Україні.

Дослідження виконано в межах проєкту НТР «Розробка методології та інструментарію моніторингу ефективності впровадження принципів відкритого доступу, належного управління дослідницькими даними та їхній відповідності принципам FAIR» (2025–2026).

Ключові слова: відкрита наука, відкритий доступ, репозитарій, FAIR, дослідницькі дані, наукова політика, законодавство, Україна, євроінтеграція.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку наукової комунікації характеризується переходом до нової парадигми — відкритої науки (Open Science), яка передбачає прозорість усіх етапів дослідницького процесу, вільний доступ до наукових публікацій, дослідницьких даних, програмного забезпечення, методології та інших результатів наукової діяльності (Yaroshenko, 2021; Suber, 2020). Це не лише технологічна чи інформаційна зміна, а глибинна трансформація академічної культури, що змінює

уявлення про роль науки в суспільстві та посилює її суспільну значущість (Burgelman, 2019; OECD, 2021).

Реалізація принципів відкритої науки визначена пріоритетом у Європейському дослідницькому просторі (ERA) та закріплена в кількох стратегічних документах, зокрема Амстердамській декларації про відкриту науку (2016), ініціативі *Plan S*, рамковій програмі *Horizon Europe*, а також у концепції Європейського хмарного середовища відкритої науки (EOSC) (Burgelman, 2019; Björk, 2021).

В основі цих стратегій лежать чотири ключові складові:

- відкритий доступ до публікацій;
- управління дослідницькими даними на основі FAIR-принципів (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable*);
- розвиток відкритих інфраструктур (репозитарії, платформи, цифрові сервіси);
- стимулювання відкритої співпраці між науковцями, установами та суспільством (*Kersloot, 2025; Mohammed Benhamed, 2023; Pence, 2023*).

Для України впровадження цих підходів набуває особливої актуальності в умовах євроінтеграції та необхідності підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної науки (*Berezko, 2022; Prykhodkina, 2024*). Важливим кроком стало ухвалення у 2022 році Національного плану відкритої науки (*Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022*), а також винесення Міністерством освіти і науки України в березні 2025 року на громадське обговорення законопроект, спрямованого на гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами (*European Commission, 2020*).

Законопроект передбачає:

- обов'язкове впровадження політик відкритого доступу в закладах вищої освіти та наукових установах;
- розбудову інституційних репозитаріїв;
- забезпечення збереження, довготривалого доступу та повторного використання дослідницьких даних відповідно до FAIR-принципів;
- інтеграцію українських наукових інфраструктур до EOSC.

Запропоновані норми узгоджуються з вимогами програми *Horizon Europe*, яка визначає відкритий доступ обов'язковим елементом для фінансованих досліджень, а також з ініціативою *Plan S*, що встановлює стандарти для наукових публікацій (*Burgelman, 2019; Suber, 2022*). Таким чином, їх ухвалення має стратегічне значення для інтеграції України у європейський науковий простір і забезпечення відповідності міжнародним вимогам.

Водночас, попри нормативне закріплення, рівень реалізації принципів відкритої науки в українських наукових установах залишається нерівномірним. Лише окремі університети розробляють власні політики відкритого доступу та активно використовують системи репозитаріїв (*Drach, 2020; Chmyr, 2017*), тоді як інші обмежуються формальними деклараціями. Аналіз наявності елементів відкритої науки на вебсайтах установ дозволяє оцінити їхню готовність до участі в глобальних ініціативах та виявити ключові прогалини (*Kopanieva, 2023; Shyshkina, 2021*).

Зарубіжні дослідження акцентують на тому, що успіх відкритої науки залежить не лише від наявності законодавчих норм, а й від культурної зміни серед науковців та запровадження системи мотивацій (*Burgelman, 2019; Pence, 2023*). Це робить український контекст особливо цікавим: формування власної політики відкритої науки тут іде паралельно з адаптацією до європейських вимог, що як відкриває нові можливості, так і створює додаткові виклики (*Berezko, 2022; Prykhodkina, 2024*).

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Відкрита наука (Open Science, OS) — сучасна концепція організації наукової діяльності, що передбачає відкритість усіх етапів дослідження — від доступу до публікацій і даних до прозорості методології, — використання відкритих інфраструктур та забезпечення можливості повторного використання результатів (*Burgelman, 2019; OECD, 2021*). Основними принципами відкритої науки є відкритий доступ до наукових публікацій, відкриті дані, відкрите рецензування, застосування принципів FAIR (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable*), а також залучення суспільства до наукових процесів через громадянську науку (*Yaroshenko, 2021; Mohammed Benhamed, 2023*).

Дослідницькі дані (Research Data) — цифрові чи фізичні дані, отримані в процесі наукового дослідження, що є підґрунтям для формування висновків і підтвердження результатів (*Shyshkina, 2021*).

Відкриті дані (Open Data) — це дослідницькі дані, що оприлюднені у відкритому доступі та можуть бути вільно використані, повторно застосовані чи поширені з дотриманням умов ліцензування та авторських прав (OECD, 2021; Open Journal Systems, 2025).

Управління дослідницькими даними (Research Data Management, RDM) — комплекс заходів і процедур, що забезпечують організоване збирання, опис, зберігання, поширення та повторне використання дослідницьких даних протягом усього життєвого циклу дослідження. RDM базується на принципах FAIR і передбачає наявність політик, стандартів метаданих, використання унікальних ідентифікаторів (DOI), а також дотримання етичних і правових норм (Kersloot, 2025; Mohammed Benhamed, 2023).

Відкриті репозитарії — електронні системи для зберігання, накопичення та поширення наукових публікацій, дослідницьких даних і навчальних матеріалів у відкритому доступі. Вони можуть бути інституційними (створеними університетом або науковою уста-

новою) чи тематичними (за галузями знань). Якість репозитарію визначається його відповідністю міжнародним стандартам, зокрема DIN 31644:2012-04 (сертифікація надійності) та ISO 16363 (оцінка довготривалого збереження цифрових об'єктів) (OpenDOAR, 2025; BASE, 2025).

АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЙ

Концепція відкритої науки та вільного доступу до знань дедалі більше утверджується в сучасному науковому дискурсі. Вона спрямована на забезпечення прозорості досліджень, підвищення їх доступності, відтворюваності та соціальної значущості (OECD, 2021). Відкрита наука передбачає не лише вільний доступ до результатів, а й можливість їх повторного використання, спільного аналізу, критичного переосмислення та моніторингу, що набуває особливої ваги в умовах глобалізації науки та цифровізації наукової комунікації (Burgelman, 2019).

Теоретичні засади Open Science були закладені в роботах таких дослідників, як

Таблиця 1

Типи та формати наукових даних: приклади застосування

Поняття	Визначення	Основна функція / призначення	Ключові характеристики
Відкрита наука (OS)	Концепція відкритості всіх етапів наукової діяльності	Забезпечення прозорості, вільного доступу та повторного використання результатів досліджень	Відкритий доступ, FAIR, громадянська наука, відкриті інфраструктури
Дослідницькі / відкриті дані (RD / OD)	Дані, отримані під час дослідження; відкриті дані — доступні для вільного використання	Основний інформаційний ресурс для підтвердження і розвитку досліджень	Цифрові, структуровані, ліцензовані, FAIR
Управління дослідницькими даними (RDM)	Комплекс процедур організації збирання, зберігання, опису, поширення і використання даних	Забезпечення якісного і ефективного життєвого циклу даних	Політики, стандарти метаданих, DOI, дотримання етики і законів
Відкриті репозитарії	Електронні системи зберігання і поширення наукових результатів	Забезпечення відкритого доступу до публікацій і даних	Інституційні, тематичні, стандарти DIN 31644, ISO 16363
Національний репозитарій	Загальнодержавна розподілена електронна база даних академічних текстів	Максимальний доступ до наукової інформації України і світу, сприяння академічній доброчесності	Розподілена структура, систематизація, національний масштаб

П. Субер (*Suber, 2022*). Саме ці праці стали підґрунтям для розвитку сучасних концепцій, що інтегрують етичний, правовий і технологічний виміри відкритої науки.

Подальші емпіричні дослідження підтвердили багатогранність цього феномену. Зокрема Н. Левін та ін. показали, що сприйняття відкритості серед дослідників значною мірою залежить від культурного та дисциплінарного контексту, що зумовлює відмінності між формальними положеннями політик і реальною дослідницькою практикою (*Levin, 2016*). У свою чергу, А. Манко наголошує на необхідності стимулювання відкритості на всіх етапах дослідження, включно з механізмами винагороди для науковців, адже саме система стимулів визначає сталість практик відкритого доступу (*Manco, 2022*).

У європейському контексті важливою є праця Бугельмен Дж. та ін. (2019), де відкритість розглядається як інструмент підвищення ефективності, надійності та соціальної релевантності науки (*Burgelman, 2019*). Значну увагу приділено також відкритим даним, які забезпечують відтворюваність результатів та сприяють розвитку нових міждисциплінарних напрямів. Мохаммед Бенхамед О. пропонує технологічні рішення для впровадження FAIR-принципів, зокрема через *FAIR Data Point*, що стає ключовим інструментом у розвитку цифрових дослідницьких екосистем (*Mohammed Benhamed, 2023*).

С. Мораді та С. Абді класифікують політики відкритої науки за трьома вимірами: *open input*, *open process* та *open output*. Вони доводять, що, хоча більшість країн орієнтуються передусім на відкритий результат, практична реалізація принципів варіює залежно від ресурсів і політичних умов (*Moradi, 2023*).

Вагомий внесок у поширення ідей відкритої науки здійснюють міжнародні ініціативи та інфраструктури: **SPARC Europe**, **OpenAIRE**, **OpenDOAR**, **ROAR** та **BASE**, — які забезпечують функціонування інституційних репозитаріїв, підтримку відкритих журналів і доступність метаданих (*ROAR, 2025; OpenAIRE, 2025; OpenDOAR, 2025; BASE, 2025*). Важливим інструментом для видавців і універ-

ситетів залишається система **Open Journal Systems (OJS)**, яка активно застосовується і в Україні (*Open Journal Systems, 2025*).

У вітчизняному науковому середовищі ідеї відкритої науки почали активно поширюватися після ухвалення ключових міжнародних декларацій, насамперед Будапештської ініціативи відкритого доступу (2002), яка стала відправною точкою для формування глобальних стратегій (*Budapest Open Access Initiative, 2025*). Значний внесок у розвиток тематики зробили українські дослідники: Т. Ярошенко у своїх працях аналізує історичні аспекти впровадження відкритого доступу та роль університетів і бібліотек у цьому процесі (*Yaroshenko, 2021; Yaroshenko, 2011; Yaroshenko, 2022*).

Дослідження В. Копанєвої (2023) розкривають виклики цифровізації наукової комунікації, тоді як Н. Приходькіна (2024) підкреслює значення відкритої науки як умови модернізації дослідницького простору (*Kopanieva, 2023*). Водночас праці М. Шишкіної та О. Спірина (2021) демонструють брак цілісної державної стратегії та недостатню інституційну підтримку, що гальмує процес адаптації України до європейських вимог (*Shyshkina, 2021*).

Попри зростання інтересу до проблематики відкритої науки, в українському контексті бракує системних досліджень, які б оцінювали ефективність упроваджених практик і демонстрували їхні реальні переваги. Такий аналіз необхідний для розкриття потенціалу відкритої науки, здатного забезпечити українським науковцям нові можливості для міжнародної співпраці, підвищити професійну мобільність та конкурентоспроможність у глобальному науковому просторі (*Berezko, 2022*).

Мета дослідження

Метою цієї статті є аналіз сучасного стану розроблення та впровадження політик відкритого доступу та відкритої науки в українських університетах і наукових установах шляхом контент-аналізу офіційних документів та вебресурсів (*Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022; Yaroshenko, 2011*).

Завдання дослідження

У межах досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. Ідентифікувати та систематизувати офіційні документи щодо політик відкритого доступу в українських закладах вищої освіти (ЗВО) та наукових установах (НУ) через аналіз їхніх вебсайтів (*Koranieva, 2023; Yaroshenko, 2022*).

2. Розробити категоріальну схему для контент-аналізу нормативних документів і політик.

3. Проаналізувати змістові характеристики політик відкритого доступу та відкритої науки, у т.ч. аспекти управління даними, надання відкритого доступу до публікацій та підтримку репозитаріїв (*Shyshkina, 2021*).

4. Виявити спільні тенденції та відмінності в підходах різних установ.

5. Оцінити рівень відповідності українських політик міжнародним стандартам, зокрема ініціативам Plan S, EOSC, рекомендаціям UNESCO та OECD (*Burgelman, 2019; OECD, 2021*).

6. Сформулювати рекомендації щодо вдосконалення політик відкритого доступу та відкритої науки з урахуванням європейського та світового досвіду (*Berezko, 2022*).

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження є моніторингове офіційних вебсайтів закладів вищої освіти та наукових установ України. Аналіз здійснювався з метою виявлення таких елементів:

- наявність політик відкритого доступу та відкритої науки;
- функціонування інституційних репозитаріїв, що відповідають міжнародним стандартам довготривалого збереження та сертифікації (DIN 31644:2012-04, ISO 16363 або аналогічні);
- нормативні документи, які регламентують зберігання, управління та повторне використання дослідницьких даних;
- використання метаданих із унікальними ідентифікаторами (DOI) для публікацій та дослідницьких даних;
- згадки про впровадження принципів FAIR у внутрішніх нормативних документах

(*Kersloot, 2025; Mohammed Benhamed, 2023*).

Застосування цих критеріїв дозволяє оцінити рівень відповідності українських наукових установ сучасним вимогам відкритої науки та визначити пріоритетні напрями подальшого розвитку. Такий підхід відповідає міжнародній практиці оцінювання, яку використовують, зокрема, OpenAIRE та SPARC Europe (*ROAR, 2025; Open Journal Systems, 2025*).

Вибірка дослідження

Для контент-аналізу було відібрано:

- **137 провідних університетів України** (включно з усіма закладами, що входять до топ-рейтингів національного та міжнародного рівня);
- **203 науково-дослідні інститути НАН України;**
- **11 галузевих наукових установ** (підпорядкованих окремим міністерствам та відомствам) (рис. 1).

Ця вибірка дозволила охопити як найбільші освітньо-наукові центри країни, так і профільні інститути з вузькою спеціалізацією, що забезпечує репрезентативність результатів дослідження.

Критерії оцінювання

Для аналізу стану реалізації принципів відкритої науки у ЗВО та НУ було застосовано такі критерії:

- наявність на сайтах установ (або на сайтах їхніх бібліотек) нормативних документів, що регламентують політику відкритого доступу, управління дослідницькими даними, а також внутрішні положення щодо дотримання принципів FAIR (*Mohammed Benhamed, 2023; Shyshkina, 2021*);
- розміщення інституційних планів розвитку, що передбачають впровадження механізмів відкритої науки, створення або підтримку репозитаріїв, відкритих платформ та інформаційних систем;
- публікація інформації про заходи, події та проекти, які підтверджують практичні кроки з боку адміністрації установ (семінари, тренінги, курси з відкритої науки, створення політик відкритого доступу);

Найменування органу, до сфери управління якого належить заклад освіти

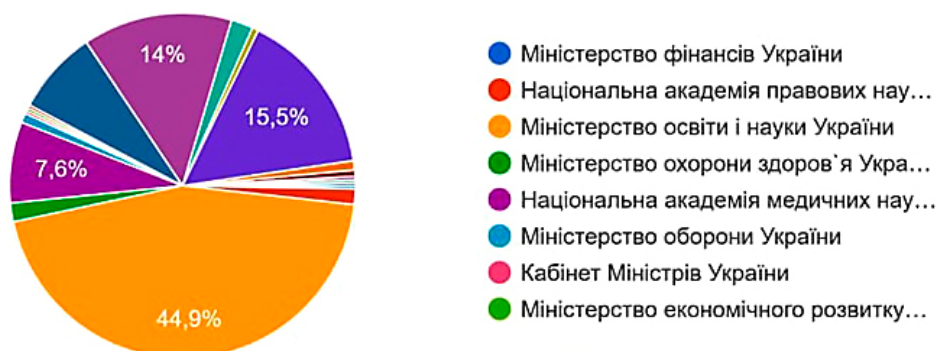

Рис. 1. Розподіл установ за сферою управління (%). Джерело: побудовано автором на основі власних даних дослідження

- наявність інституційних репозитаріїв, що відповідають міжнародним стандартам надійності та довготривалого збереження цифрових об'єктів (DIN 31644:2012-04, ISO 16363 або аналогічні) (*OpenDOAR, 2025; BASE, 2025*);
- використання систем ідентифікації публікацій та даних (наприклад DOI), а також згадування принципів FAIR у внутрішніх документах (*Kersloot, 2025; Mohammed Benhamed, 2023*).

Кожен із цих критеріїв розглядався як показник готовності наукової установи до впровадження політик відкритої науки та інтеграції до європейського наукового простору (*Burgelman, 2019; OECD, 2021*).

Процедура збору та аналізу даних

Збір інформації здійснювався шляхом систематичного моніторингу офіційних вебсайтів університетів, науково-дослідних інститутів НАН України та галузевих наукових установ. Аналіз охоплював матеріали, опубліковані у відкритому доступі за період з 2020 року до 01 липня 2025 року. Основними об'єктами дослідження були:

- **нормативні документи** (положення чи політики про відкритий доступ, відкриту науку, управління дослідницькими даними, внутрішні регламенти щодо FAIR-принципів);
- **стратегічні документи установ** (програми розвитку, плани цифрової трансфор-

мації, дорожні карти з упровадження відкритої науки);

- **інформаційні повідомлення про заходи та події**, що свідчать про практичні дії з реалізації відкритої науки (семінари, вебінари, освітні проекти).

Перегляд здійснювався в таких розділах сайтів: «Про університет / установу», «Наука» або «Наукова діяльність», «Бібліотека», «Політика відкритого доступу», «Репозитарій» чи «Електронні ресурси».

Для фіксації результатів використовувалася спеціально розроблена матриця оцінювання, де робилася відмітка про наявність або брак кожного з визначених критеріїв. На основі зібраної інформації був сформований узагальнений аналітичний огляд, що дозволив визначити рівень готовності установ до впровадження принципів відкритої науки.

Критерії формувалися так, щоб оцінювати не лише формальну наявність документів, а й фактичну активність установи. Наприклад, розміщення положення про відкритий доступ на сайті підтверджує прийняття політики, тоді як анонси заходів чи тренінгів свідчать про практичну реалізацію відповідних принципів (*Yaroshenko, 2022; Pence, 2023*).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз офіційних вебсайтів 351 закладу вищої освіти та наукових установ України

показав, що рівень упровадження принципів відкритої науки є **нерівномірним** та значною мірою залежить від типу установи, її розміру, наявності міжнародних проєктів і доступу до фінансування (*Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022; Prykhodkina, 2024*).

Для оцінювання було застосовано такі критерії:

- наявність політики відкритого доступу (ПВД);
- функціонування інституційного репозитарію (Реп);
- наявність документів з управління дослідницькими даними (RDM);
- згадування принципів FAIR у внутрішніх документах (FAIR);
- використання унікальних ідентифікаторів (DOI) для публікацій;
- інформаційна активність (новини, семінари, події, навчальні заходи).

Політики відкритого доступу

Лише **12 % установ** (з 351) оприлюднили окремі документи або положення про відкритий доступ. Зазвичай такі документи розміщуються в розділах «Наукова діяльність» або «Бібліотека». У стратегічних планах розвитку лише окремих провідних ЗВО (Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського» (КПІ ім. Ігоря Сікорського), Київський національний університет імені Т. Шевченка (КНУ імені Т. Шевченка), Сумський державний університет (СумДУ)) простежуються згадки про *Open Science* та цифровізацію (*Yaroshenko, 2021; Kopaniieva, 2023*).

Репозитарії

У **17,3 % досліджених установ** (61 із 351) функціонують інституційні репозитарії (разом в Україні їх 137 станом на 10 серпня 2025 за даними НРАТ¹) та є посилання на них. Водночас лише **32 %** із цих 61 установ мають на сайтах положення про репозитарій чи аналогічні регламентуючі документи.

87,9 % репозитаріїв побудовані на базі відкритої платформи DSpace. Водночас немає підтвердження відповідності репозита-

ріїв міжнародним стандартам DIN 31644 або ISO 16363 (*OpenDOAR, 2025; BASE, 2025*).

Виявлено значну кількість неактивних репозитаріїв, де оновлення не здійснювалося протягом тривалого часу.

Документи з управління дослідницькими даними (RDM)

Жодна з проаналізованих установ не оприлюднила окремої політики з управління дослідницькими даними. У кількох випадках є лише загальні згадки про «публікацію результатів» у планах цифрової трансформації без конкретних вимог щодо зберігання чи повторного використання даних (*Mohammed Benhamed, 2023; Shyshkina, 2021*).

Метадані та унікальні ідентифікатори (DOI)

DOI для публікацій застосовують передусім університети, що мають власні наукові журнали, переважно через співпрацю з CrossRef. Водночас у більшості репозитаріїв DOI або *Handle System* не використовуються, що суттєво обмежує інтероперабельність та міжнародну видимість досліджень (*Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022; Kersloot, 2025*).

Згадки про FAIR-принципи

Жодна з установ не оприлюднила документів, які б прямо регламентували дотримання FAIR-принципів (*Findable, Accessible, Interoperable, Reusable*). Це підтверджує, що перехід від декларацій до реального впровадження стандартів управління даними ще не відбувся (*Mohammed Benhamed, 2023; OECD, 2021*).

Окремий фрагмент результатів моніторингу ЗВО та НУ України представлено в табл. 1, повні дані будуть представлені у Звіті за результатами проєкту до кінця 2026 року.

Позитивні практики

Найбільш системну та послідовну роботу щодо впровадження принципів відкритої науки презентують НТТУ КПІ імені Ігоря Сікорського (перша в Україні політика відкритої науки на інституційному рівні, схвалена ще у 2022 році²), Бердянський державний

¹ НРАТ – <https://nrat.ukrintei.ua/korysni-resursy/>

² НТТУ КПІ – https://kpi.ua/2022_НОН-337

Таблиця 1

Результати моніторингу (фрагмент)

№	Назва установи	ПВВ	Реп	RDM	FAIR	Активність
1	КНУ ім. Т. Шевченка	+	+	±	±	+
2	НТУ «Харківський політехнічний інститут»	+	+	–	–	+
3	ЛНУ ім. І. Франка	+	+	±	–	±
4	Інститут математики НАН України	–	±	–	–	–
5	Інститут кібернетики ім. В. Глушкова НАН України	–	±	–	–	–

Умовні позначення: + — наявне в повному обсязі; ± — частково реалізовано; – — немає.

педагогічний університет (схвалена не лише Стратегія розвитку відкритої науки, але й Дорожня карта її реалізації та перспективний план)³, Ужгородський національний університет⁴ та деякі інші.

Окремі університети демонструють прогрес також у впровадженні принципів відкритої науки, зокрема:

- КНУ ім. Т. Шевченка, НТТУ КПІ ім. Ігоря Сікорського, Львівський національний університет ім. І. Франка (ЛНУ ім. І. Франка), Одеський національний університет ім. І. Мечникова (ОДУ ім. І. Мечникова) та Державний торговельно-економічний університет впровадили **авторські договори про передачу невиключних прав**, що сприяє забезпеченню відкритого доступу. Зокрема, ДТЕУ в договорі передбачає безоплатну передачу невиключних прав на розміщення твору в інституційному репозитарії; гарантує авторам збереження майнових прав та можливість вільного розміщення творів у відкритому доступі; містить чіткі умови щодо відповідальності сторін та правового захисту;
- СумДУ, КПІ ім. Ігоря Сікорського, НаУКМА, Ужгородський національний університет (УжНУ) регулярно організовують вебінари та семінари з відкритої науки, демонструючи практичну активність у цьому напрямі (Berezko, 2022; Koranićeva, 2023).

Результати аналізу показали, що політики відкритого доступу у відкритому доступі опубліковані лише в 17 установах (4,8 % від вибірки), переважно в університетах та установах НАН України. Найбільш активними у впровадженні елементів відкритої науки залишаються заклади, що беруть участь у міжнародних проєктах і співпраці з європейськими партнерами (*Kabinet Ministriv Ukrainy, 2022; Burgelman, 2019*). Це підтверджує загальну тенденцію: інтеграція до міжнародних ініціатив сприяє більш системному впровадженню політик Open Science (*Open Journal Systems, 2025; OpenAIRE, 2025*).

Важливим кроком у цьому напрямі стало створення порталу «Відкрита наука НАН України» (<https://openscience.nas.gov.ua/>), що об'єднує інформаційні ресурси академічних установ. Крім того, у 2024 році було ухвалено Концепцію реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 роки, яка визначає стратегічну політику академії щодо впровадження відкритої науки: мету, принципи, пріоритетні завдання та основні напрями діяльності (*Приходькіна, 2024; Шишкіна, 2021*).

Суттєве значення мають і нормативні документи, ухвалені у 2025 році:

- Розпорядження Президії НАН України «Прозатвердження цільового науково-технічного проєкту НАН України «Впровадження і підтримка відкритої науки в установах НАН України (OPENS²)» на 2025–2026 роки» №104 від 26.02.2025;

³ БДПУ – <https://bdpu.org.ua/polityka-vidkrytoyi-nauky-bdpu/>

⁴ УжНУ – <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/60042>

- Розпорядження Президії НАН України «Про затвердження переліку науково-технічних робіт цільового науково-технічного проекту НАН України «Впровадження і підтримка відкритої науки в установах НАН України (OPENS²)» на 2025 рік» №139 від 13.03.2025.

Ці документи засвідчують наміри НАН України інтегруватися в європейський науковий простір, проте їх реалізація перебуває на початковому етапі. Водночас слід відзначити, що більшість установ, підпорядкованих НАН України, нині не мають власних локальних політик відкритого доступу чи RDM-документів, що свідчить про нерівномірність процесу впровадження та брак єдиної координації (Yaroshenko, 2021; Kopanieva, 2023).

Таким чином, можна зробити висновок, що реформування системи відкритої науки в Україні відбувається «зверху вниз»: нормативна база формується на рівні міністерств і НАН України, але на рівні окремих установ цей процес здебільшого залишається декларативним і нерідко обмежується формальним розміщенням документів на сайтах.

Документи з управління дослідницькими даними (RDM) виявлені лише в 13 установах (3,7 % від загальної вибірки). Це свідчить про те, що практика формалізації правил управління даними в Україні залишається на початковому етапі. Навіть там, де такі документи є, вони здебільшого носять фрагментарний характер і не містять чітких положень щодо збереження, повторного використання чи інтеграції з міжнародними інфраструктурами.

Згадки про FAIR-принципи в нормативних документах поодинокі, що ще раз підтверджує недостатню інтеграцію України в європейські дослідницькі практики, де дотримання FAIR вважається базовою вимогою.

Інформаційна активність (семінари, тренінги, новини про Open Science) властива лише для частини провідних університетів — Київського національного університету імені Т. Шевченка, Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського», Львівського національного університету ім. І. Франка, Сумсь-

кого державного університету. Саме ці заклади найчастіше виступають організаторами вебінарів, курсів та наукових шкіл із питань відкритої науки, що узгоджується з міжнародними тенденціями.

Інституційні репозитарії в Україні функціонують переважно у великих університетах, проте більшість із них не сертифіковані за стандартами DIN 31644 чи ISO 16363. Це знижує їхню надійність та довготривалу стійкість, ускладнюючи інтеграцію в європейську екосистему EOSC (*OpenDOAR, 2025; BASE, 2025*).

Аналіз глобальної бази Registry of Open Access Repositories (ROAR) свідчить про активне зростання кількості відкритих репозитаріїв у світі. Станом на 2025 рік зареєстровано понад 4973 репозитарії, з яких 1789 — у Європі [21]. Лідерами залишаються: США — 870, Німеччина — 252, Велика Британія — 244, Іспанія — 195. Для порівняння, у країнах Центральної та Східної Європи кількість репозитаріїв є суттєво меншою: Польща — 90, Чехія — 50, Литва — менше ніж 20 (рис. 2).

Україна посідає 4-те місце серед європейських країн за кількістю зареєстрованих відкритих репозитаріїв наукових публікацій — 137 (станом на 2025 рік), що становить близько 7,5 % від загальноєвропейського показника. Це свідчить про відносно високий рівень розвитку інфраструктури відкритого доступу в Україні порівняно з іншими країнами Центральної та Східної Європи, де кількість репозитаріїв суттєво менша (*ROAR, 2025*).

Такий результат можна вважати позитивним індикатором інтеграції України в глобальний рух відкритого доступу. Він свідчить, що навіть за умов фінансових та організаційних обмежень українські університети та наукові установи активно розбудовують репозитарії — як інституційні, так і галузеві. Це, у свою чергу, сприяє збільшенню видимості українських досліджень у світі, зростанню цитованості та залученню до міжнародних наукових мереж (*OpenAIRE, 2025; ROAR, 2025*).

Водночас слід зазначити, що кількісні показники не завжди корелюють із якістю функ-

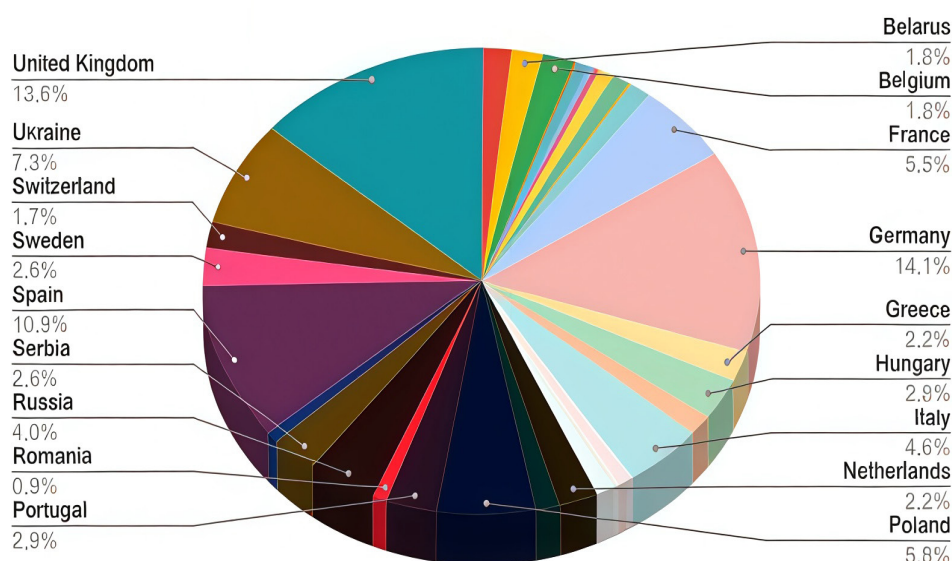

Рис. 2. Відсоткове співвідношення кількості відкритих репозитаріїв у світі за країнами відповідно до даних Registry of Open Access Repositories (ROAR) станом на 2025 рік.

ціонування: значна частина репозитаріїв не сертифіковані за міжнародними стандартами DIN 31644 або ISO 16363, а їх оновлення є нерегулярним. Це обмежує можливість інтеграції з європейськими ініціативами, зокрема EOSC та OpenAIRE (OpenAIRE, 2025; ROAR, 2025).

Таким чином, Україна має помітний потенціал у сфері відкритого доступу, проте подальший розвиток інфраструктури потребує державної координації, впровадження стандартів якості та активної участі в міжнародних проєктах, що дозволить перетворити кількісне зростання в якісні зміни.

Крім того, за даними Registry of Open Access Repositories (ROAR) та результатами власного аналізу, в Україні простежуються такі закономірності:

- 87,9 % українських репозитаріїв створені на базі системи DSpace — відкритого програмного забезпечення із широкими можливостями налаштування та підтримкою міжнародних стандартів метаданих (OAI-PMH, Dublin Core). Використання саме цієї платформи пояснюється її відкритим кодом, відносно простотою інсталяції та поширеністю у світі. Однак брак національної підтримки й сертифікації відповідно до міжнародних стандар-

тів (DIN 31644, ISO 16363) часто знижує рівень надійності українських репозитаріїв (OpenAIRE, 2025; ROAR, 2025);

- найвища активність зі створення репозитаріїв в Україні та внесення контенту зафіксована у 2012 році. Цей період збігається з початком активного впровадження вимог відкритого доступу у світі та появою рекомендацій Європейської комісії для програм FP7 та Horizon 2020 (European Commission, 2020; OECD, 2021). Відповідно можна стверджувати, що міжнародні ініціативи та зобов'язання України в межах участі в європейських проєктах стали ключовим стимулом для формування локальної інфраструктури відкритого доступу (рис. 3).

Отже, репозитарії в Україні розвиваються в руслі загальноєвропейських тенденцій, але залишаються вразливими в питаннях довготривалого збереження даних, інтеграбельності та інтеграції з глобальними інфраструктурами (EOSC, 2025; OpenAIRE, 2025; BASE, 2025).

Високий формальний показник кількості українських репозитаріїв (137 у ROAR станом на 2025 рік) не завжди корелює з їхньою якістю та відповідністю міжнародним стандартам (ROAR, 2025). Більшість репозитаріїв

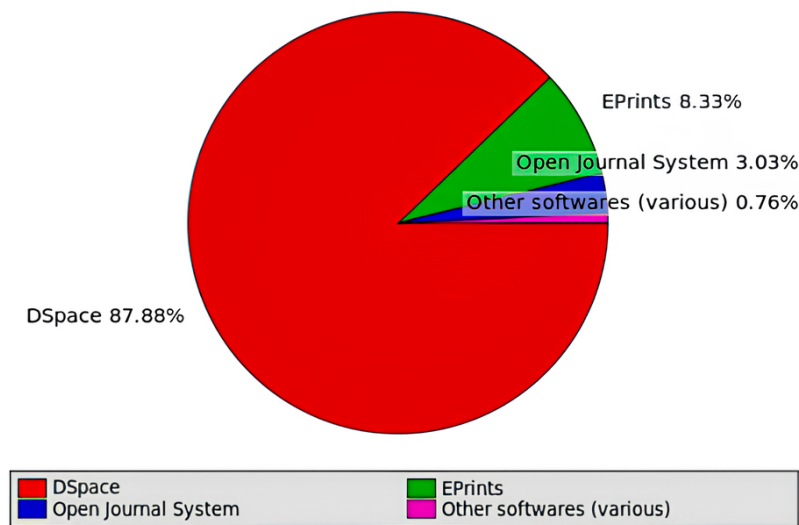

Рис. 3. Відсоткове співвідношення кількості українських репозитаріїв, створених на базі різного програмного забезпечення.

мають інституційний характер, проте лише невелика частка відповідає вимогам DIN 31644:2012-04, ISO 16363 чи отримала статус сертифікованого *Trusted Digital Repository* (OpenDOAR, 2025; BASE, 2025). Також не всі з них підтримують метадані з використанням DOI або інших постійних ідентифікаторів, що обмежує їх інтеграцію в міжнародні інформаційні системи.

Особливу увагу було приділено аналізу українських репозитаріїв, зареєстрованих у глобальній системі Registry of Open Access Repositories (ROAR). Станом на 2025 рік в ROAR зафіксовано 137 українських репозитаріїв, серед яких 15 належать науковим установам, 120 — бібліотекам закладів вищої освіти.

Однак під час перевірки виявлено значну кількість неактивних сторінок, які не оновлюються або є недоступними, що свідчить про недостатню увагу до сталого адміністрування частини таких ресурсів.

Додаткову інформацію надає система BASE (Bielefeld Academic Search Engine), у якій Україна представлена 1 763 951 публікацією відкритого доступу від 378 провайдерів контенту (передусім інституційні репозитарії) (BASE, 2025). Найбільшими за обсягами постачання публікацій до цього гарвестера стали: DSpace Національної бібліотеки України

імені В. І. Вернадського (НБУВ) — 187 528 публікацій, LibNAS (НАН України) — 113 905, ESSUIR (СумДУ) — 94 990, ELAKPI (КПІ ім. І. Сікорського) — 56 528, eNTUKhPIIR (НТУ «Харківський політехнічний інститут») — 56 090.

Моніторинг офіційних сайтів українських ЗВО та НУ підтвердив, що формування інституційної інфраструктури відкритого доступу перебуває на різних стадіях розвитку. Серед досліджених 61 установи:

- усі 61 мають посилання на інституційний репозитарій, що забезпечує базову доступність ресурсів;
- лише 32 % установ (близько 20) розмістили на сайтах Положення про репозитарій чи інші нормативні документи, що регламентують його функціонування;
- окремі ресурси мають інноваційні ознаки — наприклад, репозитарій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова отримав ISSN, що відповідає міжнародним практикам і підвищує статус цього ресурсу.

Водночас виявлено суттєві відмінності між формальним і фактичним доступом до результатів досліджень. Часто розділи з назвами «Електронний каталог», «Електронний архів», «База даних публікацій нау-

ковців», «Бібліографічний перелік робіт» не забезпечують повнотекстового доступу, а містять лише бібліографічні описи. Це суперечить міжнародним критеріям відкритого доступу.

Виявлені проблеми та бар'єри

Системні проблеми: брак централізованої координації; нестача фінансових ресурсів; обмежена технічна експертиза; консервативність академічної культури.

Технічні бар'єри: застарілі IT-інфраструктури; проблеми інтероперабельності; недостатня стандартизація метаданих; обмежена інтеграція з міжнародними системами (EOSC, OpenAIRE, BASE).

Організаційні виклики: нестача спеціалізованого персоналу для адміністрування репозитаріїв; нечіткий розподіл відповідальності між установами та НРАТ; низька мотивація дослідників щодо самоархівування; конфлікт із традиційними системами оцінювання наукових результатів.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Контент-аналіз вебсайтів українських наукових установ демонструє **неоднорідність упровадження принципів відкритої науки**. Провідні університети та окремі наукові установи демонструють значний прогрес у створенні та підтримці репозитаріїв, тоді як більшість установ перебувають лише на початковому етапі трансформації.

Успішна імплементація потребує системного підходу, що включає:

- політичні ініціативи та нормативне регулювання;
- технічну модернізацію інфраструктур;
- освітні програми та формування культури відкритої науки;
- систему мотивацій і стимулів для дослідників.

Попри численні виклики, позитивна динаміка (зростання кількості репозитаріїв, поява авторських договорів, участь у міжнародних ініціативах) створює основу для подальшої інтеграції України в глобальний дослідницький простір і підвищення міжнародної конкурентоспроможності національної науки.

Рекомендації

Короткострокові заходи (1–2 роки):

1. Розробка типових політик відкритої науки для різних категорій установ.
2. Створення національної платформи для обміну досвідом між адміністраторами репозитаріїв.
3. Запуск програми тренінгів для ключового персоналу бібліотек і наукових відділів.
4. Надання державної технічної підтримки для розвитку та оновлення репозитаріїв.

Середньострокові ініціативи (3–5 років):

1. Інтеграція вимог відкритої науки в системи інституційного та державного оцінювання наукових результатів.
2. Розвиток національної інфраструктури дослідницьких даних.
3. Створення спеціалізованих центрів підтримки Open Science при провідних університетах.
4. Гармонізація стандартів з європейськими вимогами (EOSC, Plan S, OECD).

Довгострокові цілі (5+ років):

1. Повна інтеграція України в Європейський дослідницький простір.
2. Лідерство у вибраних напрямках відкритої науки (наприклад citizen science чи FAIR-data management).
3. Експорт українського досвіду в країни, що розвиваються.
4. Розробка інноваційних моделей наукової комунікації та цифрових освітніх сервісів.

REFERENCES

1. BASE. (2025). <https://www.base-search.net/Search/Results?lookfor=country%3Aua&l=en&oaboo st=1&ling=0&newsearch=1&refid=dcadven&name=>
2. Berezko, O. (2022, zhovten 26). Vidkryta nauka – druhyi shans dlia ukrainskoi naukovoï systemy? ZN.UA. <https://zn.ua/ukr/science/vidkrita-nauka-druhij-shans-dlja-ukrajinskoji-naukovoji-sistemi.html>

3. Björk, B.-C. (2021). Open access to construction IT research articles – developments over the past 25 years. *Journal of Information Technology in Construction*, 26, 23–27. <https://doi.org/10.36680/j.itcon.2021.002>
4. Budapest Open Access Initiative. (2025). <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/ukrainian-translation/>
5. Burgelman, J. C., Pascu, C., Sjoer, R., et al. (2019). Open Science, Open Data, and Open Scholarship: European Policies to Make Science Fit for the Twenty-First Century. *Frontiers in Big Data*, 2, 43. <https://doi.org/10.3389/fdata.2019.00043>
6. Chmyr, O. S., Kvasha, T. K., Yaroshenko, T. O., & Chukanova, S. O. (2017). *Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv: vidkryti dostup do naukovoï informatsii*. Kyiv: Ukrainskyi instytut naukovotekhnichnoi ekspertyzy ta informatsii.
7. Derzhavnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet. (2025). Avtorskyi dohovir pro peredachu nevykliuchnykh prav na vykorystannia akademichnoho tvor. Repozytarii DTEU. <https://ur.knute.edu.ua/bitstreams/cad4f51c-b899-4036-892b-e6c2f3673a13/download>
8. Drach, I. (2020). Vidkryta nauka v universytetakh: tsili ta perevahy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*, 1(50), 90–93.
9. European Commission. (2020). Access to and preservation of scientific information in Europe: Report on the implementation of Commission recommendation C(2018)2375 final. Publications Office of the EU. <https://op.europa.eu/s/xcpo>
10. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022). Pro zatverdzhennia natsionalnoho planu shchodo vidkrytoi nauky: Rozporiadzhennia KMU vid 08.10.2022 r. № 892. <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022>
11. Kersloot, M. G., Jetten, M., Nylander, S., Schoots, F., & Cornet, R. (2025). The FAIR Lesson Plan Handbook: Open Educational Resources for FAIR Training. *Studies in Health Technology and Informatics*, 327, 1074–1078. <https://doi.org/10.3233/SHTI250548>
12. Kopanieva, V. (2023). Naukova komunikatsiia v tsyrovomu seredovyschi. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 9(326), 27–37. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.9\(326\).27-37](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.9(326).27-37)
13. Levin, N., Leonelli, S., Weckowska, D., Castle, D., Dupré, J. (2016). How Do Sc
14. Mohammed Benhamed, O., Burger, K., Kaliyaperumal, R., Santos, L. O. B. D. S., Suchánek, M., Slifka, J., & Wilkinson, M. D. (2023). The FAIR Data Point: Interfaces and Tooling. *Data Intelligence*, 5(1), 184–201. https://doi.org/10.1162/dint_a_00161
15. Moradi, S., & Abdi, S. (2023). Open science–related policies in Europe. *Science and Public Policy*, 50(3), 521–530. <https://doi.org/10.1093/scipol/scac082>
16. OECD. (2021). *Open Science – Enabling discovery in the digital age*. Paris: OECD. <https://is.gd/EMIG9E>
17. Open Journal Systems (OJS). (2025). <https://openscience.in.ua/ojs>
18. OpenAIRE. (2025). <https://www.openaire.eu>
19. OpenDOAR. (2025). <https://www.jisc.ac.uk/opendoar>
20. Pence, H. (2023). Will Open Science Succeed in Higher Education? *Journal of Educational Technology Systems*, 51(3), 261–270. <https://is.gd/Oho9Kd>
21. Prykhodkina, N. O. (2024). Vidkryta nauka v suchasnomu doslidnytskomu prostori. *Visnyk pisliadyploinoi osvity: zb. nauk. pr. Seriiia «Pedahohichni nauky»*, 30(59), 109–134. [https://doi.org/10.58442/3041-1831-2024-30\(59\)-109-134](https://doi.org/10.58442/3041-1831-2024-30(59)-109-134)
22. ROAR (Registry of Open Access Repositories). (2025). <https://roar.eprints.org>
23. Shyshkina, M. P., & Spirin, O. M. (2021). Rozvytok vidkrytoi nauky v Ukraini: problemy ta perspektyvy. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 81(1), 1–19.
24. Suber, P. (2022). *Open Access*. MIT Press Essential Knowledge series. Cambridge, MA: MIT Press.
25. Vidkryta nauka – druhyi shans dlia ukrainskoi naukovoï systemy? [Open science – a second chance for the Ukrainian scientific system?]. (2022, October 26). ZN.UA. <https://zn.ua/ukr/science/vidkrita-nauka-druhij-shans-dlja-ukrajinskoji-naukovoji-sistemi.html>
26. Vidkryta nauka v Ukraini: postup i shliakhy rozvytku. (2021). *U Teoretyko-praktychni problemy vykorystannia matematychnykh metodiv i kompiuterno-orientovanykh tekhnolohii v osviti ta nautsi*:

- Zbirnyk materialiv III Vseukrainskoi konferentsii (s. 131–134). Kyiv: Kyivskiy universytet imeni B. Hrinchenka.
27. Yaroshenko, T. (2011). Zeleniy shliakh vidkrytoho dostupu. Repozytarii ta yikh rol u naukovii komunikatsii: pershi dvadtsiat rokiv. Bibliotechnyi visnyk, 5, 3–10.
28. Yaroshenko, T. (2021). Vidkrytyi dostup, vidkryta nauka, vidkryti dani: yak tse bulo i kudy ydemo (do 20-littia Budapeshtskoi initsiatyvy vidkrytoho dostupu). Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk, 8, 10–26. <https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247582>
29. Yaroshenko, T., Serbin, O., & Yaroshenko, O. (2022). Vidkryta nauka: rol universytetiv ta bibliotek u suchasnykh zminakh naukovoii komunikatsii. Tsyfrova platforma: informatsiini tekhnolohii v sotsiokulturnii sferi, 5(2), 277–292.

CONTENT ANALYSIS OF OPEN ACCESS AND OPEN SCIENCE POLICIES IN UNIVERSITIES AND RESEARCH INSTITUTIONS OF UKRAINE

Abstract. *The study is devoted to a systematic analysis of the implementation of open science principles in Ukrainian higher education institutions and research organizations. The methodological basis is the content analysis of official websites of universities, research institutes, and libraries, which made it possible to assess the level of openness of scientific communications and the availability of research outputs. Particular attention is paid to the evaluation of the National Open Science Plan and the provisions reflected in the draft law “On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Implementation of Open Science Principles.”*

The purpose of the article is to determine the degree of integration of open access policies, research data management, and FAIR principles (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable) into the activities of Ukrainian universities and research institutions. The study focuses on key terms, criteria, and indicators that make it possible to assess progress in implementing open science at the institutional level and to compare Ukrainian practices with international standards.

The results highlight the uneven nature of open science implementation: leading universities and institutions engaged in international projects demonstrate higher levels of adaptation, while the majority of organizations remain at the initial stage of establishing open access and research data management policies. Both positive practices (creation of institutional repositories, introduction of copyright transfer agreements, organization of seminars and training courses) and barriers (technical, organizational, and regulatory) were identified.

Thus, this research has practical significance for developing recommendations on harmonizing national science policy with European requirements, as well as for defining priorities for the further development of Ukraine’s institutional open science infrastructure.

Keywords: *open science, open access, repository, FAIR, research data, science policy, legislation, Ukraine, European integration.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Рачинська Олена — молодший науковий співробітник, Державна науково-технічна бібліотека України, вул. Антоновича, 180, м. Київ, 03150, Україна; e-mail: rachynska.o@dntb.gov.ua; ORCID: 0009-0001-3979-8756

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Rachynska Olena — researcher, The State Scientific and Technical Library of Ukraine, e-mail: rachynska.o@dntb.gov.ua; ORCID: 0009-0001-3979-8756